

Roofdiernieuws 30 – februari 2022

Ontwikkelingen in de Hechtel-Eksel roedel: dispersie van jonge wolven

Wij blijven de roedel in Hechtel-Eksel op de voet volgen. Hoe zit het met de jaarlingen, de wolven geboren in 2020? De verwachting is dat die nieuw leefgebied (zijn) gaan opzoeken. Is dat gebeurd? En wat met de welpen van 2021?

Zwervers in de provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant en Limburg

In de vorige editie van Roofdiernieuws hadden we de aanwezigheid van nieuwe zwervers rond het jaareinde al vermeld. Intussen is het genetisch onderzoek op de stalen verzameld in december en begin januari afgerond. We geven een chronologisch overzicht van wat we nu al weten, en proberen het kluwen van waarnemingen in de provincies Antwerpen, Limburg en Vlaams-Brabant te ontrafelen.

Positieve en negatieve ecosysteemdiensten van kleine en middelgrote roofdieren in Vlaanderen onder de loep

In een recente paper in The Belgian Journal of Zoology onderzoeken we in welke mate vos, steenmarter, bunzing, hermelijn, wezel en das negatieve ecosysteemdiensten leveren door predatie van jachtwild (haas, fazant en patrijs). We kijken ook in welke mate ze positieve ecosysteemdiensten leveren.

Opgelet voor dwergotters

Het beoordelen van waarnemingen van otters is vaak geen evidente zaak, omdat slechts weinig mensen vertrouwd zijn met het beeld van een otter. Twee andere dieren kunnen voor extra verwarring zorgen: de Amerikaanse nerts en de dwergotter. Concreet documentatiemateriaal (foto, video, of tegelijk ook pootafdrukken, ...) bij de waarneming is van groot belang.

Ontwikkelingen in de Hechtel-Eksel roedel: dispersie van jonge wolven

Van juli tot oktober 2021 konden via stalen genomen op uitwerpselen vijf van de zes welpen geboren in dat jaar genetisch worden gekarakteriseerd. Zij kregen de codes: **GW2432m, GW2433m, GW2434m, GW2435m, GW2379m**, vijf mannetjes dus! Het zesde exemplaar laat zich voorlopig niet genetisch strikken.

Op 16 november werd welp **GW2434m** doodgereden in Peer op de N117, d.i. binnen het ouderlijk territorium. Na de dood van deze welp telde de roedel nog vier volwassen wolven en vijf welpen. Op 5 december 2021 waren op basis van cameravalbeelden nog minstens acht wolven aanwezig in de roedel. Op dat moment was mogelijk al één jaarling (d.i. een wolf met een leeftijd tussen 12 en 24 maanden, in dit geval dus geboren in 2020) aan het zwerven geslagen. De weken die daarop volgden zouden beide jaarlingen definitief vertrekken uit de roedel, zoals blijkt uit de genetische analyses in Vlaanderen en de ons omringende regio's.

- Op 6 december 2021 werden in Schilde (provincie Antwerpen) schapen bemonsterd na een schadegeval. Uit het genetisch onderzoek kon een onvolledig genotype bekomen worden dat echter wel overeenkomt met de jaarling **GW1954m** uit de Hechtel-Eksel roedel. Deze jaarling werd op 26 november 2021 nog bemonsterd op uitwerpselen in zijn ouderlijk territorium. GW1954m werd vervolgens met zekerheid op 27 december bemonsterd op een gedood schaap in Stabroek en op 29 december op uitwerpselen in de Kalmthoutse heide. Na deze datum hebben we aan Vlaamse zijde voorlopig geen DNA-spoor meer van deze wolf.

Jaarling (1954m) op 11 juli 2021 in de Hechtel-Eksel roedel (foto INBO-ANB)

- Een andere jaarling van de Limburgse roedel, **GW1924m**, werd op 15 januari bemonsterd in Aachen (Noordrijn-Westfalen, Duitsland), op 16 januari in Sart-lez-Spa (B), op 16 januari in Elsenborn (B), op 20 januari in Schleiden (D) en op 30 januari in Elsaute (B). Hij leek dus een tijdlang de randen van de Hoge Venen roedel te hebben afgeschuimd, alvorens dieper de Duitse Eifel in te trekken. Op 5 februari werd hij namelijk in Esch (Rijnland-Palts) bemonsterd.

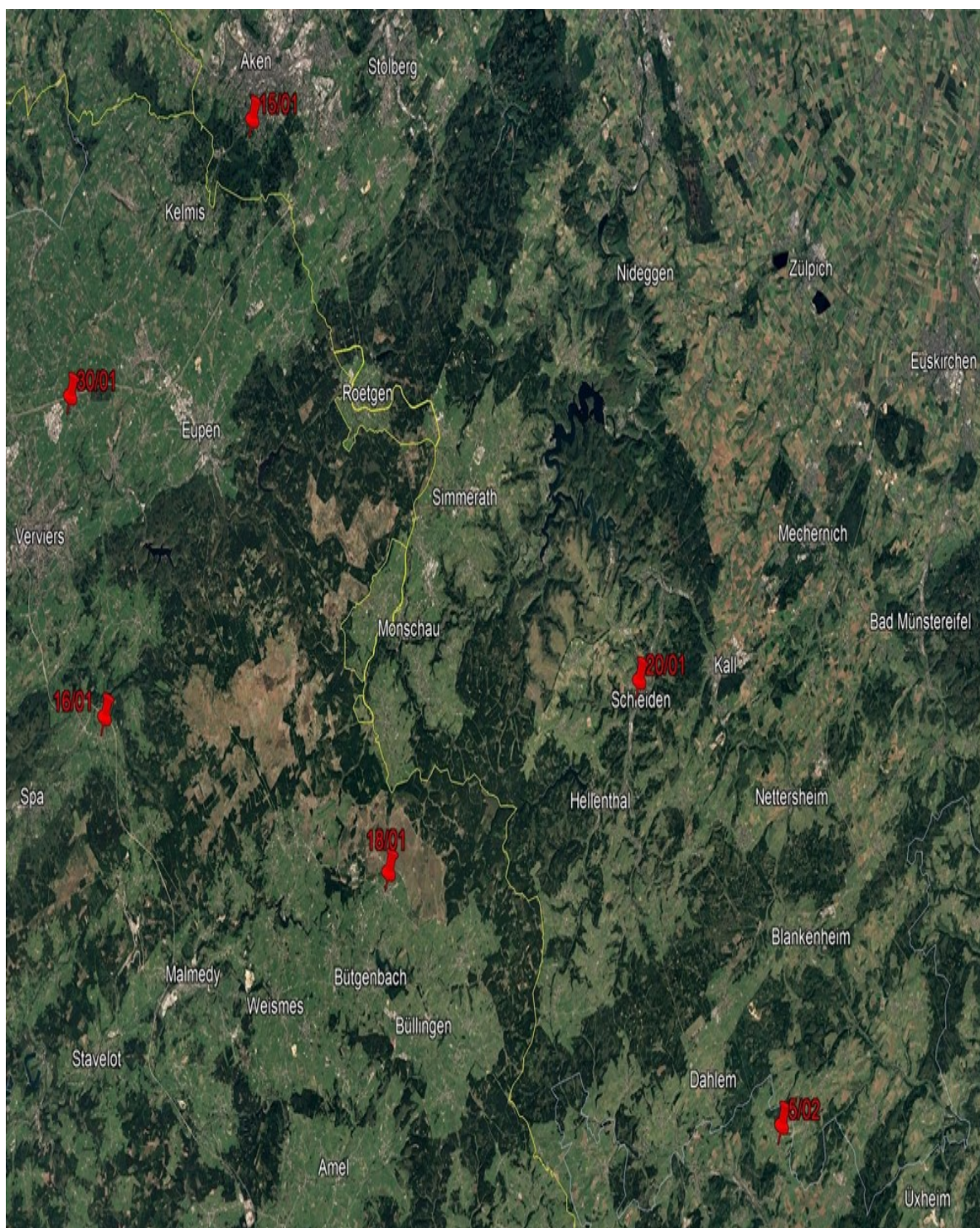

Jaarling (GW1924m) samen met de welpen van de Hechtel-Eksel roedel in de zomer van 2021 (stills INBO-ANB)

GW 1924m (foto INBO-ANB)

Wolf GW1924m (geboren in april 2020 in de roedel Hechtel-Eksel) is vertrokken op dispersie, DNA-

onderzoek door Waalse en Duitse collega's toont zijn whereabouts begin 2022.

- Het contrast met de derde jaarling **GW1963m** is groot: deze wolf is van de radar verdwenen sinds april 2021, tot op vandaag is er nog geen spoor van hem opgedoken.

Op 17 januari 2022 werd een jonge wolf doodgereden op de A67 nabij Eindhoven (Nederland). Na genetisch onderzoek van onze Nederlandse collega's bleek het om **GW2432m** te gaan: een welp van de Hechtel-Eksel roedel. Deze wolf was dus 9 maanden oud (de worp vond vorig jaar plaats rond 19 april). Sommige wolven beginnen al op deze jonge leeftijd te zwerven. Het allereerste verkeersslachtoffer in Vlaanderen, GW913m, beter bekend onder de naam 'Roger', vertrok ook op die leeftijd uit zijn geboorteroedel in Duitsland.

In de nacht van 15 op 16 februari 2022 werd nog een dode wolf gevonden net over de grens, op de A2 bij Weert (Nederland). Op dit moment is nog niet duidelijk of ook deze wolf uit de Hechtel-Eksel roedel afkomstig is. Genetisch onderzoek door onze Nederlandse collega's zal het uitwijzen.

Zwervers in de provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant en Limburg

In de [vorige editie van Roofdiernieuws](#) hadden we de aanwezigheid van nieuwe zwervers rond het jaareinde al vermeld. Intussen is het genetisch onderzoek op de stalen verzameld in december en begin januari afgerond. Hierbij geven we in chronologische volgorde een overzicht van wat we nu al weten.

Terwijl de jaarling **GW1954m** uit de Hechtel-Eksel roedel op 6 december 2021 naar alle waarschijnlijkheid in Schilde werd bemonsterd, begon dezelfde dag een reeks aanvallen op schapen en zichtwaarnemingen in de omgeving van het Grenspark De Zoom-Kalmthoutse Heide. De eerste aanval op 6 december vond plaats op Nederlands grondgebied in de gemeente Huibergen. Op 7 december werd een wolf gezien en gefotografeerd/gefilmd in Essen (B), aan de noordrand van de Kalmthoutse Heide. Nog een dag later, op 8 december, werd op twee plaatsen schade vastgesteld aan schapen in Essen. Na genetisch onderzoek bleek het te gaan om een wolf met haplotype WH22. Alleen wolven uit de 'Alpiene' (Frans-Italiaanse) populatie hebben dit haplotype. Verder onderzoek liet ook een volledige genotypering toe: het gaat om **GW2402m**, een mannelijke wolf die voor het eerst op een prooi werd geïdentificeerd op 2 november 2021 bij Goch in Duitsland (Nordrhein-Westfalen).

Op 9 december kon iemand een wolf filmen in Zandhoven. Hoewel de beelden kort zijn, zien we een heel forse wolf, terwijl GW2402m eerder een kleine indruk gaf. Het verschil in grootte werd dan ook bevestigd werd door de afmetingen van de pootafdrukken gevonden op beide locaties: de voorvoet van de wolf in Essen-Kalmthout was maar liefst 2 cm kleiner dan de voorvoet van de wolf in Zandhoven. Een dergelijk groot verschil laat er geen twijfel bestaan dat het om een ander individu ging. Helaas hebben we geen DNA uit Zandhoven.

De dagen en weken die daarop volgden werden regelmatig wolfwaarnemingen gedaan in de Kalmthoutse Heide en omgeving: cameravalopnames, pootafdrukken, uitwerpselen en prooiresten. Aan Nederlandse zijde waren er nog meerdere schadegevallen in Ossendrecht, Wouwse plantage en Huijbergen. Op het Zeeuwse eiland Schouwen-Duiveland werd ook een wolf gefilmd op 18 december, terwijl in het Grenspark De Zoom-Kalmthoutse Heide nog steeds minstens één wolf aanwezig was. Hopelijk kunnen onze Nederlandse collega's de identiteit van de 'Zeeuwse' wolf achterhalen aan de hand van het schadegeval van 19 december. Diezelfde dag werden er opnieuw schapen gedood aan de Nederlandse zijde van het Grenspark.

Ook op 19 december kon een medewerker van Welkom Wolf een ree als prooi rest bemonsteren in **Tielt-Winge** (Vlaams-Brabant). Op dit staal konden we DNA van wolf effectief terugvinden maar de kwaliteit ervan was helaas onvoldoende voor een volledige genotypering. Het gedeeltelijke genotype wijkt echter sterk af van alle andere bekende wolven, waardoor dit zo goed als zeker om een ander exemplaar gaat.

In de nacht van 26 op 27 december werd een wolf gefilmd in de **Antwerpse haven** en er werden schapen aangevallen in Stabroek door de jaarling GW1954m uit de Hechtel-Eksel roedel. Diezelfde nacht werden er ook schapen aangevallen aan de noordelijke zijde van het Grenspark, in Wouwse Plantage. Uitwerpselen van enkele dagen oud, bemonsterd op 27 december in de Kalmthoutse heide, bleken afkomstig van de Alpiene wolf GW2402m, deze wolf was dus bijna de hele maand december aanwezig in en rond het Grenspark. Tot vandaag (eind februari 2022) is er nog steeds een wolf aanwezig in en rond het Grenspark.

Op 23 februari vernamen we dat de Alpiene wolf **GW2402m** bemonsterd werd in **Nedersaksen**, in de buurt van Lünzen, en dus met zekerheid onze contreien verlaten heeft. Als er nog altijd een wolf in regio Kalmthout zit (wat wel het geval lijkt), is dat ofwel GW1954m, de jaarling van de roedel Hechtel-Eksel, die al op 27 december in de regio aanwezig was, of nog een andere wolf die wij nog niet bemonsterd hebben.

Rond de eindejaarsperiode was er een kluwen van wolfwaarnemingen in verschillende gemeenten verspreid over de Antwerpse Kempen, Vlaams-Brabant en zuidelijk Limburg. Sommige van die waarnemingen konden bevestigd worden aan de hand van beeldmateriaal.

- Zo kon op 30 december een wolf gefilmd worden in Leuven, op 31 december in Rijkevorsel en op 1 januari 2022 in drie verschillende regio's: in Kasterlee/Retie, in Schilde én in Sint-Truiden. De wolf van Sint-Truiden liep in de richting van Hasselt, waar hij op 2 januari dood werd opgevist uit het **Albertkanaal**. Het bleek om een mannetje te gaan en op basis van het uiterlijk van deze wolf was al snel duidelijk dat het geen jaarling uit de Hechtel-Eksel roedel was. Ons vermoeden, o.m. op basis van het afwijkende uiterlijk, dat het om een **Alpiene wolf** kon gaan werd bevestigd via het genetisch onderzoek. Deze wolf is nieuw in de database van CEWolf en kreeg de code **GW2506m**. Dit mannetje was in goede conditie maar eerder klein van formaat, woog 30,9 kg en had opvallend kleine voorpoten (net zoals de Alpiene wolf in Kalmthout). Op basis van de slijtage aan de snijtanden konden we al vermoeden dat dit geen welp was maar een jaarling (+- 20 maanden oud). Dit werd bevestigd via een RX van de hoektanden: de hoektandwortel bij welpen is nog hol, bij deze wolf was de holte nagenoeg dichtgegroeid. Ook het gewicht van de teelballen, 8,06 en 7,71 gram, gaven een indicatie dat we hier met een volgroeid mannetje te maken hadden. Ter vergelijking: de teelballen van de welp uit de Hechtel-Eksel roedel die in november 2021 op een leeftijd van exact zeven maanden stierf in het verkeer wogen 3,02 en 2,91 gram. De autopsie bracht verder bevestiging dat de wolf verdronken was. De nagels waren sterk afgesleten ten gevolge van de pogingen uit het kanaal met rechte betonnen oevers te klimmen. De maag was leeg.

*Alpiene wolf GW2506, verdronken teruggevonden in het Albertkanaal in Hasselt op 2 januari 2022
(foto INBO)*

Alpiene wolf GW2506 had opvallend kleine voorpoten voor een volgroeid mannetje (foto INBO)

- Op 16 januari werd opnieuw een wolf gefilmd in de Antwerpse haven.

We kunnen voorlopig concluderen dat er **de afgelopen maanden minstens vier verschillende zwervers** hebben rondgelopen in Vlaanderen:

- **GW1924m** uit de roedel Hechtel-Eksel die aan Vlaamse zijde voor het laatst werd bemonsterd op uitwerpselen in de Kalmthoutse op 29 december 2021
- Alpiene wolf **GW2506m** die verdronk in het Albertkanaal in Hasselt en nieuw is in de database van CEWolf

- Alpiene wolf **GW2402m** die voor het eerst werd vastgesteld op schapen op 2 november 2021 bij Goch in Nordrhein-Westfalen, zich vervolgens gedurende minstens 3 weken in de regio rond Kalmthout ophield en die zich intussen bij Lünzen in Nedersaksen bevindt
- De **wolf die in Tielt-Winge** werd bemonsterd op een prooirest (ree). Hoewel we helaas geen volledig genotype kunnen bepalen is er op genetisch vlak wel voldoende afwijking om te besluiten dat het hier om nog een andere wolf gaat.

Het is duidelijk dat de puzzel pas compleet gelegd kan worden nadat de resultaten van de genetische analyses uit Nederland bekend zijn, die verwachten we in maart.

Wat ook opvalt is dat er meerdere zwervende wolven op korte tijd zijn gepasseerd in het uiterste noordwesten van de provincie Antwerpen. De landschappelijke configuratie is hier niet vreemd aan. Wolven die vanuit Nederland richting zuiden lopen of vanuit de Kempen westwaarts willen trekken lijken zich (tijdelijk) vast te lopen aan de dokken van de haven, de stedelijke agglomeratie van Antwerpen en het Albertkanaal. Het vormt als een ware een fuik voor disperserende wolven.

Positieve en negatieve ecosysteemdiensten van kleine en middelgrote roofdieren in Vlaanderen onder de loep

In de vorige editie van Roofdiernieuws presenteerden we een eerste paper van een drieluik over de voedsleecologie van kleine en middelgrote roofdieren in Vlaanderen. De maaginhouden van de vele verkeerslachtoffers die over de jaren heen door het Marternetwerk werden ingezameld dienen als basis voor deze drie papers. De tweede van het drieluik werd intussen gepubliceerd in het Belgian Journal of Zoology en bekijkt het dieet van kleine en middelgrote roofdieren door de bril van enkele ecosysteemdiensten, zowel in positieve als negatieve zin.

Biodiversiteit heeft naast een intrinsieke waarde ook een functionele waarde, door het beïnvloeden van ecosystemen en het leveren van diensten aan de maatschappij. Recent gaat er veel aandacht naar deze **ecosysteemdiensten** om de link tussen biodiversiteit en de maatschappij aan te tonen.

Bij roofdieren worden vooral **negatieve ecosysteemdiensten** frequent belicht: denken we maar aan schade aan pluimvee door vossen, schade aan auto's door steenmarters, ... Positieve ecosysteemdiensten die roofdieren leveren, zoals beheersing van ziektes van hun prooidieren en onderdrukking van plaagsoorten zoals bruine ratten, worden veel minder belicht.

Vos (foto Yves Adams - Vildaphoto)

In de [paper verschenen in The Belgian Journal of Zoology](#) gaan we enerzijds na in welke mate vos, steenmarter, bunzing, hermelijn, wezel en das negatieve ecosysteemdiensten leveren door predatie van jachtwild (haas, fazant en patrijs). Al deze roofdiersoorten hebben inderdaad een lange geschiedenis

van vervolging achter de rug omwille van vermeende schade aan jachtwild. Anderzijds kijken we ook in welke mate ze positieve ecosysteemdiensten leveren, door predatie van soorten die door de maatschappij als pest of plaagsoorten worden beschouwd: ratten en woelmuizen (schade aan land- en tuinbouw).

De voornaamste bevindingen kunnen we als volgt samenvatten:

- Het aandeel wildsoorten in de maaginhouden varieert van 0.0% tot 12,6%, naargelang de roofdiersoort
- Het aandeel pestsoorten in de maaginhouden varieert van 2,7% tot 46,3%, naargelang de roofdiersoort
- Er werden geen wildsoorten aangetroffen in de magen van wezels en hermelijnen versus een aandeel van respectievelijk 46,3% en 41,9% aan pestsoorten
- Dassen consumeren weinig wildsoorten (1%), maar ook weinig pestsoorten (2,7%)
- Bij vos, bunzing en steenmarter werd een aandeel van respectievelijk 12,6%, 5% en 2,4% aan wildsoorten aangetroffen versus 25,6%, 19,1% en 12% aan pestsoorten
- Bij alle carnivoren was het aandeel pestsoorten in het dieet hoger dan het aandeel wildsoorten

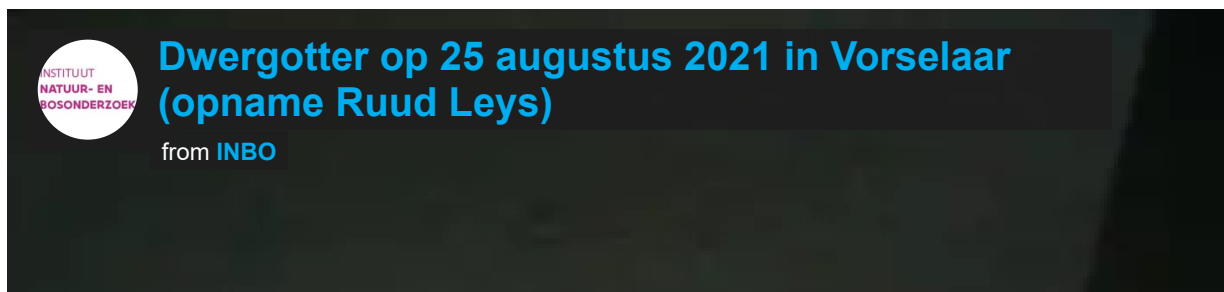
Uit deze cijfers blijkt dat de **negatieve ecosysteemdiensten van kleine en middelgrote carnivoren in Vlaanderen in de vorm van predatie van jachtwild zeer beperkt zijn**. Toch kan dit bij vos, bunzing en steenmarter vanuit het perspectief van sommige stakeholders, zoals de jagerij, een argument zijn om deze soorten alsnog als schadelijk te beschouwen en dus te (willen) bestrijden. Daar tegenover staat dat alle soorten (met uitzondering van das die vooral fruit en ongewervelden eet) in een dichtbevolkte en sterk versnipperde regio als Vlaanderen, gekenmerkt door eindeloze lintbebouwing en verspreide landelijke bewoning, een belangrijke positieve ecosysteemdienst leveren voor een aanzienlijk deel van de maatschappij in de vorm van het controleren van pestsoorten zoals o.m. de bruine rat.

Opgelet voor dwergotters

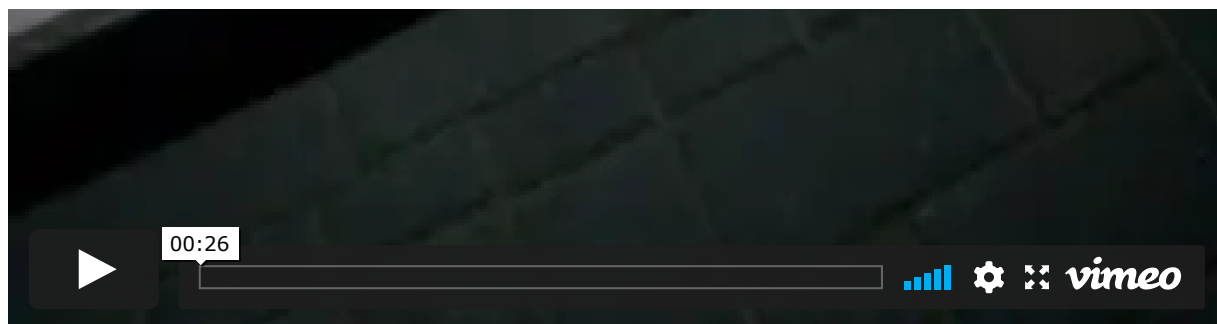
In de vorige nieuwsbrief hebben we het belang aangehaald van het [integreren van losse, toevallige waarnemingen van otter](#). Het beoordelen van gemelde zichtwaarnemingen is echter vaak niet evident. Weinig waarnemers zijn vertrouwd met het beeld van een otter, en ook voor geoefende natuurkenners is het onderscheid in bepaalde omstandigheden niet altijd met zekerheid te maken. Er zijn verschillende andere soorten die tot verwisseling kunnen leiden, zeker in geval van zwemmende dieren zoals bever en beverrat, of zelfs muskusrat en zeehond.

Twee soorten kunnen voor extra verwarring zorgen gezien ze als marterachtigen enigszins verwant zijn aan de Europese otter: de **Amerikaanse nerts** (*Mustela vison*) en de **Aziatische kleinklauwotter of dwergotter** (*Aonyx / Amblonyx cinereus*). Het zijn beide niet-inheemse soorten. De eerste werd tot voor kort vooral als pelsdier gekweekt, en ontsnapte of losgelaten exemplaren overleven in het wild. Dwergotters zijn vooral populair in (private) dierentuinen: het zijn dag-actieve, in groep levende dieren met een vrijpostig en gemakkelijk gedrag, zodat zij zich goed laten observeren door toeschouwers. De soort is niet opgenomen in de zogenaamde '[positieflijst](#)' van zoogdieren die in België als huisdier mogen gehouden worden. Sinds het van kracht zijn van deze regelgeving in 2002 is het in principe verboden dwergotters te houden, tenzij met een daartoe afgeleverde vergunning. Toch duikt er af en toe een dwergotter op vrije voeten op, zonder dat bekend is waar het dier vandaan is gekomen. Nadat ons eerder al drie gevallen bekend raakten uit 2006, 2009 en 2012, registreerden we in 2021 twee nieuwe waarnemingen.

Op 14 augustus kon Dirk Van Rooy (VMM) voor het eerst een otter gadeslaan op een vreemde locatie en met een vreemd gedrag – overdag actief vlakbij een drukke weg aan een tankstation. Het dier was niet erg groot maar hoedanook onmiskenbaar een otter. In de dagen daarna namen nog verschillende andere personen het dier waar, telkens in bizarre omstandigheden die al sterk deden vermoeden dat het om een dwergotter moest gaan. De video-opname hieronder van Ruud Leys op 25 augustus bracht hiervan de definitieve bevestiging.

Rond 10 september kon Ton Marisael een zwemmend exemplaar fotograferen in een oude Scheldearm in Nederename, Oudenaarde (Oost-Vlaanderen). Het dier liet zich benaderen tot op ca. 4 m, de lichaamslengte werd op 40-50 cm geschat. Het is een wat bizar toeval, dat eerder dat jaar en in dezelfde regio tweemaal ottersporen van een Europese otter werden gevonden, nadat er het jaar voordien ook een Europese zwemmende otter werd gefotografeerd – zie de verwijzing naar deze waarnemingen in de vorige Roofdiernieuws. De grootte van de pootafdrukken, bovendien met duidelijke nagelafdrukken (dwergotters hebben nauwelijks of geen nagels) laten er absoluut geen twijfel over bestaan dat het toen geen dwergotter betrof, en ook de beide foto's van de zwemmende dieren tonen duidelijk de twee verschillende soorten. Hieruit blijkt dat elke waarneming afzonderlijk dient te worden beoordeeld – en het best mogelijk is dat een Europese en dwergotter op eenzelfde locatie worden waargenomen, net als bv. ook een Amerikaanse nerts.

Dwergotter, oude Scheldearm Nederename, ca. 10 september 2021 (foto: Ton Marisael)

Het is duidelijk dat het beoordelen van een zichtwaarneming van een “otter” zonder concreet documentatiemateriaal (foto, video, of tegelijk ook pootafdrukken, ...) soms het nodige voorbehoud zal vergen, zelfs wanneer de waarnemer met recht en rede claimt wel degelijk een otter (“met dikke

kegelvormige staart”, ...) te hebben gezien. Het formaat is uiteraard in principe een belangrijk onderscheidingskenmerk tussen dwergotter en Europese otter – maar dat geldt dan weer niet ten aanzien van een jonge Europese otter.

Jonge Europese otters vergezellen het moederdier gedurende meerdere maanden, tot soms ruim een jaar, en zijn pas dan in staat voldoende voedsel voor zichzelf te vangen. Wanneer een moederdier tijdens deze periode wegvalt, bv. als verkeersslachtoffer, is de kans reëel dat de jongen sterk verzwakken en op de dool geraken. Dergelijke dieren verliezen klassiek (gedeeltelijk) hun schuwheid, en kunnen op vreemde locaties opduiken ... precies zoals we kennen van (normale) dwergotters! De beoordeling van een otterwaarneming als ontsnapte exoot dan wel als een bewijs van lokale voortplanting van Europese otter wordt dan wel heel precair. Verder terreinonderzoek is in dergelijke gevallen nodig om extra informatie proberen te vinden, en dit zo snel mogelijk na de waarneming. Het snel doorgeven van waarnemingen is daartoe zeer wenselijk.